

**«Нікому не нав'язуй своїх думок,
не дозволяй нікому нав'язувати
їхніх думок тобі».**

Еразм Роттердамський

ФІЛОСОФІЯ ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ

Метою даної теми є з'ясування студентами: відмінностей епохи, що увійшла в історію під назвою Відродження від попередніх епох; основних передумов її формування, становлення та розвитку, а також засвоєння ними найбільш визначних ідей, які виникли в цю епоху і які мали й мають значний вплив на подальший розвиток як світової філософської думки, так і світоглядних основ в цілому.

Історичні передумови формування філософії Відродження.

Пристаюючи до розгляду першого питання, студентам слід звернути свою увагу на своєрідність історичних умов, в яких формувалось Відродження, оскільки від того, яким є суспільство, залежить те, які в ньому панують ідеї.

Епоха Відродження або Ренесанс охоплює період з кінця XIV ст., по кінець XVI ст.

Саме в цей період в країнах Західної й Центральної Європи починає відбуватися процес розпаду феодальних відносин, виникають зачатки відносин буржуазних, чому значною мірою сприяли великі географічні відкриття і пов'язане з ними освоєння нових, досі невідомих, земель. Феодальні відносини дедалі більше ставали гальмами суспільного розвитку.

Так наприклад, численні історичні документи того часу свідчать про те, що, незважаючи на всезростаючий приплив золота, захопленого

конкістадорами «іменем короля» в фактично колонізованих Іспанією Мексиці й Перу, в самій метрополії життя більшості населення ставало все біднішим. Саме тому на зміну феодальним відносинам мали прийти й приходили інші, більш економічно ефективні відносини, що означало зародження капіталізму в Європі.

Передумовою свободи приватного підприємництва, яка була вкрай необхідна для подальшого ефективного економічного розвитку, стала певна, а на той час – нечувана свобода думки. Ця свобода не була подарована, а стала здобутою людиною, що на той час вже відчула себе значною мірою вільною від цупких ідеологічних тенет. Головна тенденція, що набула чинності в суспільстві в епоху Відродження, це *секуляризація* як заперечення всезагального підпорядкування мирського (світського) життя владі, канонам і догматам офіційної церкви. Свій прояв ця тенденція знайшла, зокрема, у явищі так званої Реформації, головними представниками якої слід вважати Мартіна Лютера і Жана Кальвіна. Результатом Реформації стало створення не підпорядкованої Ватікану протестантської церкви у двох її модифікаціях: лютеранської та кальвіністської.

Відповідно до соціально-економічних зрушень відбувався й процес перетворень у суспільній свідомості. Суспільство потребувало нових ідейних засад, і воно знайшло їх у зверненні до витоків, що жили античну культуру.

Культура Ренесансу не є ані тотожною античній яку вона фактично відроджувала, ані антиподом християнській культурі, що складала основний зміст культури європейського Середньовіччя, а являє собою органічний їх синтез.

Невірно було б вважати, що середньовіччя зовсім не знало античності або ж цілком її відкидало. На середньовічну філософію значний вплив чинив платонізм, а згодом – вчення Аристотеля. Однак при цьому мала місце значна відмінність у відношенні до античності в середні віки й в епоху Відродження. Середньовіччя відносилось до античності як до авторитету, Відродження – як до ідеалу.

Однією з найважливіших визначальних рис світогляду епохи Відродження стала його орієнтація на мистецтво: якщо середньовіччя можна назвати епохою релігійною, то Відродження – епохою переважно художньо-естетичною. І якщо в центрі уваги античності було природно-космічне життя, в середні віки – Бог і пов'язана з ним ідея спасіння, то в епоху Відродження в центрі уваги опиняється людина.

Гуманістична спрямованість філософії Відродження.

Намагання стати видатним майстром – художником, поетом, музикантом, філософом і т.п. – загальна риса, що характеризує духовну атмосферу тієї доби. Обдарованих людей в епоху Відродження оточують майже релігійним поклонінням: їх шанують так, як в античності героїв, а в середні віки – святих.

У Джованні Піко делла Мірандоли (1463 – 1494 р.р.) в його знаменитій «Промові про гідність людини» людина – не просто природна істота, але – творець самого себе і цим відрізняється від інших природних істот. В епоху Відродження поступово слабшають характерні для середньовіччя переконання в гріховності людини, її споконвічній зіпсованості, в результаті чого людина вже не потребує божественної благодаті для свого спасіння.

В епоху Відродження творча діяльність набуває свого роду сакрального (священного) характеру. З її допомогою людина не просто задовольняє свої земні потреби, вона створює новий світ і найвище, що в ньому є – самого себе.

Тим самим здійснюється повернення – але вже на новій основі – до запровадженого Сократом антропоцентризму, тобто, вчення, в центрі уваги якого міститься людина.

В соціальній філософії в епоху Відродження порівняно із Середньовіччям також відбуваються певні суттєві зрушення. Так, зокрема, якщо Фома Аквінський в своїх «Коментарях до Аристотелевої «Політики» стверджував, що «війна є природна справа», то Еразм Роттердамський у творі «Війна мила тим, хто не відчув її на собі» (1515 р.) написав: «Є в світі нещастя, якого слід наполегливо уникати. Треба захищатись від нього всіма засобами, відганяти

його з усіх сил . Цим лихом є війна. Немає воістину речі, згубнішої за неї. Саме вона наносить людям найболючіші рани». Еразму ж належать і такі слова, записані в його «Скарзі миру» (1517 р.): «Як можна, щоб ті самі уста голосно славили миролюбного Христа і вихваляли війну?»

Не менш важливі зміни відбулись і в антропології, тобто, у вченні про людину. У розвиток ідеї Аристотеля про те, що людина є «істота суспільна» і водночас «тварина політична» Н. Кузанський (1401 – 1464) проголошує: «Людина є світ, тільки не абсолютно весь, а людський світ». Тим самим складається ланцюг ідей щодо природно-соціального походження і суті людини: від Аристотеля до Кузанського і – в подальшому – від Кузанського до Маркса, якому саме належать слова про те, що «людина є світ людини, держава, суспільство», і про те, що «сутність людини – сукупність суспільних відносин».

Саме в епоху відродження змінюється і вихідний, початковий зміст сформованого пізньою античністю поняття *гуманізму*: тепер це вже не просто людяність як співчуття однієї людини іншій людині, а ставлення до людини як до найвищої цінності, як відстоювання і захист її незаперечних прав на свободу, щастя, всебічний розвиток і прояв своїх здібностей.

Натурфілософські й наукові ідеї епохи Відродження.

Вже згаданий нами вище Н. Кузанський в своїх працях руйнує і той кінцевий космос античної й середньовічної науки, в центрі якого знаходиться Земля. Тим самим він підготовляє коперниканську революцію в астрономії, яка усунула геоцентризм аристотелевсько-птоlemeєвської картини світу.

Якщо згідно принципам аристотелевської фізики, заснованої на розрізненні вищого – «над місячного» й нижчого – «підмісячного» світів, то Копернік, як і Н. Кузанський, вважає, що Всесвіт не вимірюваний і безмежний; він називає його «подібним безкінечності», водночас вказуючи, що розміри Землі порівняно з розмірами Всесвіту зникаюче малі.

Астрономія як наука в епоху Відродження розвивалась бурхливо, як ніколи до того. Цього вимагали й інтереси зацікавлених у розвитку мореплавства – оскільки воно приносило величезні прибутки, пов'язані з відкриттям і освоєнням нових земель. Без надійних знань в галузі астрономії і не менш надійних астрономічних інструментів успішні далекі трансокеанські подорожі були б просто неможливі.

Оскільки в епоху Відродження філософія перестала бути «служницею богослов'я», якою її вважав Фома Аквінський, то це знайшло свої прояви і в галузі натурфілософії, тобто, філософії природи. Так, зокрема, Джордано Бруно (1548 – 1600 р.р.), спираючись не тільки на праці Н. Кузанського, а й на геліоцентричну астрономію М. Коперніка (1473 – 1543 р.р.) зробив по суті своїй революційний висновок, який повністю підтверджено сучасною наукою: «Всесвіт один, а світів у ньому безліч». І хоча згодом саме за цю ідею її автор згодом потрапив на вогнище, свою справу він вже зробив, бо спалити не означає спростувати.

Не можна обминути увагою ще один, вкрай важливий чинник, яким було обумовлено розвиток науки недосяжними до того темпами, а саме – створення друкарського станка. Завдяки цьому винаходів Гуттенберга розповсюдження наукових знань отримало величезне прискорення, що, в свою чергу, сприяло прискоренню розвитку науки і філософії.

В цілому ж можна зробити висновок, що як самосвідомість своєї пори, філософія епохи Відродження цілком відповідала своєму призначенню: бути гідною своєї доби, коли здійснювались видатні географічні відкриття, робились неймовірні до того часу винаходи і створювались неперевершені шедеври мистецтва і літератури.

Основні терміни

Гуманізм – ставлення до людини як до найвищої цінності, захист права особистості на свободу, щастя, всебічний розвиток і прояв своїх здібностей.

Догматизм – спосіб засвоєння й застосування знань, в якому те чи інше вчення або положення сприймається як закінчена, вічна істина, як *догма*.

Натурфілософія – філософія природи.

Ортодоксія – неухильне додержання певного вчення, положення.

Ренесанс (франц. Renaissance – відроджуюсь) – епоха Відродження.

Секуляризація – вилучення чого-небудь з церковного відання й передача у світське, цивільне.

Схоластика – переносно – суха, мертва наука.

Питання та завдання для самоконтролю.

1. Які соціально-економічні передумови спричинили феномен Відродження?
2. В чому саме полягає зв'язок доби Відродження з попередніми епохами?
3. Якими основними рисами характеризується філософія епохи Відродження?
4. В чому полягає відмінність розуміння гуманізму в епоху Відродження від початкового його значення?
5. Як слід розуміти слова Н.Кузанського: «Людина є світ, тільки не абсолютно весь, а людський світ»?
6. Які найбільш значні натурфілософські ідеї були сформовані в епоху Відродження?
7. Розкрийте зміст вислову Дж. Бруно: «Всесвіт один, а світів у ньому багато».
8. Які наслідки для подальшого розвитку світової філософської думки мала філософія епохи Відродження?

Література

Основна:

Введение в философию: Учебник для вузов. В 2-х ч. / Фролов И.Т., Араб-Оглы Э.А., Арефьева Г.С. и др. – М.: Политиздат, 1989. – Ч.1 – С. 135-146.

Введение в философию: Учебное пособие для вузов./ Авт. кол. Фролов И.Т. и др.– М.: Республика, 2004. – С. 70-81.

Історія філософії : / Підручник за ред. Ярошовця В.І. – К.: ПАРАПАНЖ, 2002. – 145-154.

Історія філософії: / Підручник за ред. Бичко І.В. – К.: Либідь, 2001. – С. 60-63.

Канке В.А. Философия. Исторический и систематический курс: Учебник для вузов. – М.: Логос, 2002. – С.67 - 77.

Філософія. Навчальний посібник / за ред. Надольного І.Ф. – К.: Вікар, 1997. – с.58 – 64.

Філософія: Посібник для студентів вищих навчальних закладів Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький В.Д., Чекаль Л.А. – К.: Академія, 2001. – С. – 81-87.

Додаткова:

Виндельбанд В. История философии. – К.: Нико-Центр, 1997. – с. 294-319.

Горфункель А.Х. Философия эпохи Возрождения. М.: Мысль, 1980 – с. 1 – 368.

Гуревич П.С. Основы философии: Учебник. – М.: Гардарики, 2000. – С. 109-113.

Реале Дж., Антисери Д. История западной философии. От истоков до наших дней. В 4-х т. СПб., 1997. – Т.2 – С.212-323.

Шаповалов В.Ф. Основы философии. От классики к современности, изд. 2-е, доп.: Учебное пособие для вузов. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 2000. – С. 174 – 197.

Першоджерела:

Антология мировой философии. В 4-х томах. Т.2 – М.: Мысль, 1970 – с.53 – 176.

Мир философии. Книга для чтения. В 2-х частях. – М.: Политиздат, 1991. – Ч.1. – с. 196 – 198. Ч.2. – с. 9 – 10; 12 – 15.